

схильності до сприйняття нового у провінційній молоді. Низький рівень оснащення таких шкіл технічними засобами інформації сприяє гарному ставленню молоді до телевізійних програм, особливо освітнього характеру.

Тема просвітництва, звертання до дитячої, молодіжній аудиторії для багатьох сучасних телекомпаній усе більше і більше стає другорядною. Одна за іншою з програм центрального і місцевого віщання зникають передачі науково-популярного, просвітницького характеру, тому що ці передачі, адресовані соціально найменш захищеним шарам населення, не викликають матеріального інтересу ні у власників телеканалів, ні в рекламодавців. Тому суспільство з таким нетерпінням чекає законодавчих актів, що регулювали б співвідношення інформаційних, розважальних і культосвітніх (вітчизинських і закордонних) передач у програмах телебачення в центрі і на місцях.

Але спеціалісти вважають, що з часом усі засоби масової інформації відійдуть від моделі пасивного і одностороннього розподілу інформації в бік спеціалізації, індивідуального вибору і багатобічної участі. Цій тенденції найбільше відповідають альтернативні засоби комунікації, які вже нині починають реалізовувати різноманітні моделі інформаційного обслуговування в системі суспільного мовлення США. Наприклад, третина телестанцій поставляє освітні програми у відеокасетах безпосередньо школам та іншим загальноосвітнім установам. Ряд станцій доповнює звичайні передачі програмами кабельного телебачення. Це дозволяє споживачеві приймати освітні програми вдома, у школі, в установах. Став реальністю двобічний аудіовізуальний зв'язок між викладачем і учнем.

Отже, сучасну ситуацію з освітнім "дитячим" телебаченням в Україні можна пов'язати з відсутністю системного підходу до дитячого віщання, а також причинами економічного порядку. Загальноосвітні передачі національного виробництва як напрям лише починають розвиватися. Нині їх майже цілковито витісняє зарубіжний телепродукт, але потенціал вдосконалення освітніх передач українського виробництва дуже значний.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухомлинський В. О. Ставлення до краси в природі і суспільстві // Вибрані твори. В 5-ти томах. – Т. 2. – К.: Радянська школа, 1976.
2. Применение динамической экранной информации в высшем образовании. – М.: МГУ, 1988.
3. Современные проблемы создания и использования учебных кинофильмов и телепередач / Четвертая Всесоюзная конференция. – М. – Орджоникидзе, НИИ АПН, 1975.
4. Станчек Н. А. и др. Материалы к учебным телепередачам по литературе: Методические рекомендации и сценарии. – Л., 1969.
5. Камаринець Т. Державна мова і двомовність. – Львів, 1995.
6. Rousslet J. La jeunesse malade du savoir. – P., 1987.
7. Білоус О. Телебачення і радіомовлення у навчальному процесі // Телевізійна й радіожурналістика. Зб. науково-методичних праць. – 2002. – Вип. 4.
8. Богдан Хмельницький – державний і політичний діяч. Ефір 12 березня 1991 р. // Архів УТ – Б 210010-91.
9. Києво-Могилянська академія. Ефір 27.05.91 р. Архів УТ – К 43006-91.

Анотація

В статті розглядається сучасна ситуація з освітнім "дитячим" телебаченням в Україні, аналізуються особливості розвитку освітніх передач українського виробництва.

Кирієнко О.

РОДИНА КОЦЮБІНСЬКИХ – ОСЕРЕДОК ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ЖИТТЯ ЧЕРНІГОВА

Михайло Михайлович Коцюбинський – український письменник, ім'я якого відоме широкому загалу. Проте, мало хто замислюється над постаттю М. Коцюбинського та його родини як духовно-інтелектуальної основи, центру громадського і національного життя в масштабах Чернігівщини та всієї України.

Сучасність вимагає деякого підсумування, осмислення діяльності, ролі, впливу М. Коцюбинського на розвиток громадськості Чернігова та всього національно-визвольного руху. Значна частина діяльності родини Коцюбинських, що стосувалась національного життя, контакти з діячами національно-визвольного руху не висвітлювались, замовчувались, а листування з М. Грушевським, С. Петлюрою, В. Винниченком зовсім вилучались з фондів музею та архівів.

В радянський час постать М. Коцюбинського розглядали вчені: М. П. Партолік, М. М. Потупейко,

Н. Л. Калениченко та ін., але особливістю праць цього періоду є навішування ярликів революційності, атеїзму тощо. На сучасному етапі дослідження діяльності родини Коцюбинських займаються наукові співробітники літературно-меморіального музею М. М. Коцюбинського та інші дослідники.

Ми ж спробували, проаналізувавши деякі факти біографії, громадської діяльності, фрагменти спогадів, листування, з'ясувати роль і вплив М. Коцюбинського на розвиток громадсько-інтелектуального життя Чернігова.

Освіта Михайла Михайловича Коцюбинського була типовою на той час, для інтелігента, родина котрого мала середній достаток. Навчання в духовній семінарії давало непогані знання в гуманітарній сфері, випускники такого закладу не обов'язково мали йти по стежі церковнослужителя. Дружина ж Коцюбинського Віра Устимівна Дейша мала ґрунтовну освіту, особливо як для жінки XIX ст., вона навчалась в чернігівській жіночій гімназії та в Петербурзі на Бестужевських курсах.

Ще зі студентських років майбутнє подружжя набувало широкі кола знайомств, обидва в юнацькі роки були пов'язані, хоч і опосередковано, пов'язані з революційним рухом. Звичайно, це більше стосується Віри Устимівни, яка брала участь у роботі нелегальних революційно налаштованих гуртках, і за зв'язки з терористичними колами була ув'язнена на 7 місяців у Варшаві. Що ж до молодого Михайла Коцюбинського, то за твердженням радянського дослідника Н. Л. Калениченка, він був теж особисто знайомий з багатьма революціонерами, таке оточення не могло не привернути уваги пильної жандармерії, яка встановила за ним нагляд з 1883 р. Проте, за спогадами товариша по навчанню та члена одного з революційних гуртків О. Саліковського, Михайло Михайлович стояв осторонь революційного руху, був поза політикою і тягнувся більш до філософських роздумів [8, С. 27].

Досвіду роботи в суспільній сфері М. Коцюбинський набував під час вчителювання на Вінниччині та роботі у філоксерній комісії в Бессарабії. Розквіт його як письменника і громадського діяча настає в Чернігові.

Чернігів на кінець XIX ст. являв собою невелике провінційне місто, яке можна було об'їхати за півгодини. Та поряд зі спокійним розміреним темпом життя більшості міщан, в стародавньому місті вирував громадсько-інтелектуальний і мистецький рух інтелігенції. Літературне життя представляли: Борис Грінченко, Марія Загірна, Володимир Самійленко, Іван Вороньківський, Микола Вороний, Микола Чернявський, Михайло Жук, Григорій Коваленко [7, С. 124].

Чернігів вважали другою духовно-інтелектуальною столицею Над-дніпрянщини, велика роль в цьому і М. Коцюбинського.

Знайомство з Черніговом розпочалося в 1894 р., коли Михайло Михайлович приїжджає на запрошення свого товариша Бориса Грінченка, з яким він не так давно познайомився, але вже плідно співпрацював і товаришував. Саме за ініціативи Б. Грінченка, його сприяння і зусиль М. Коцюбинський переїжджає до Чернігова в 1898 р. на постійне місце проживання. Близьке знайомство з Вірою Дейшею-Коцюбинською, з якою Михайло Михайлович одружився 1896 р., сталося через чернігівське товариство до якого належав Б. Грінченко [6, С. 80].

При влаштуванні на роботу в 1896 р. на завідуючого книжним столом Чернігівського губерньського земства, губернатор звертається до департаменту поліції, де у справі від 14 липня за № 6596, "уведомляет, что допущение Коцюбинского из означенной обязанности представляется нежелательным". Вердикт поліції "крайний украинофил". Лише через 2 роки М. Коцюбинському вдається влаштуватись спочатку на посаду діловода при земській губерньській управі, а в 1900 р. перейти статистом того ж губерньського земства [6, С. 80].

Вже з самого переїзду до Чернігова Михайло Михайлович включається в активну громадську роботу. В 1898 р. подружжя Коцюбинських вступає в "Чернігівську Громаду", створену в 1894 р. А. Верзиловим та І. Шрагом. Основним лейтмотивом діяльності "Громади" було просвіта населення та відкриття українських шкіл. М. Коцюбинський та інші члени цієї організації надсилають листа губернатору, де вимагають введення української мови в школах, видання українських підручників та вільний доступ до них дітей. Така ж відозва з вимогою про потребу української школи була надіслана міністру внутрішніх справ [6, С. 81].

Подружжя Коцюбинських чимало зусиль докладає видаючи різну українську літературу, в жандармських справах за 1898 р. йдеться про таємну друкарню М. Коцюбинського і Б. Грінченка, організовує творчі вечори, театральні вистави. На створеному "Громадою" гуртку самоосвіти Михайло Михайлович викладає історію письменства. Доклав руку М. Коцюбинський і до створення музею старожитностей в Чернігові, зокрема він намовляє зайнятись цією справою Б. Грінченка і І. Шрага [6, С. 81].

В умовах царської реакції, коли відбувався остаточний наступ на все українське, потужний культурно-просвітницький виступ інтелігенції на позиціях українства в русифікованому місті мав певний результат. І Михайло Коцюбинський на ранніх етапах проживання в цьому місті, теж став на жорстку позицію захисту національних інтересів.

Спочатку його мало хто знав про нього як письменника, його твори читало лише невелике коло знайомих, але всі неодмінно хотіли з ним познайомитись, згадує близький друг родини Коцюбинських Т. Шкуріна-Левицька [8, С. 46]. А ось що пише у своїх спогадах про М. Коцюбинського журналіст і письменник М. Могилянський: "Мила простота, сердечна ширість, безпосередність – були основними рисами його характеру, хоч не сполучались з "душой нараспашку", розхристаністю й охотою викладати душу перед

кожним співбесідником” [8, С. 81].

На наш погляд, через пару років родина Коцюбинських та їх будинок на вул. Сіверянській 3 перетворюється на такий собі духовний та інтелектуальний центр Чернігівщини, який поєднав в собі функції об'єднувачого ядра, організаційного центру громадського, мистецького, літературного життя на Чернігівщині, який мав постійні зв'язки з усією етнічною Україною та зарубіжжям.

Як один з прогресивних діячів в 1903 р. М. Коцюбинський разом з іншими членами “Громади”, науковцями бере участь у Чернігівській Архівній комісії, завдяки йому ця організація перетворюється в громадський освітній центр, де зав'язувались різні дискусії, зустрічі і т. ін. Михайло Михайлович особисто брав участь у збиранні українознавчих матеріалів, розборі історичних документів. За що губернатор вимагає виходу Михайла Михайловича з цього органу [5, С. 89-90].

Займаючи невелику чиновницьку посаду в статистичному відділі земства, М. Коцюбинський теж визначався своєю неординарністю та ініціативністю [8, С. 106].

За спогадами О. Аплаксіної – співробітниці М. Коцюбинського дізнаємося, що його серед інших службовців відокремлювала певна офіційність, чемність. На роботі розмовляв виключно російською мовою, але весь час зазначав, що необхідно знати українську мову, навчати нею дітей, друкувати українські книжки [8, С. 106].

В земстві, де дух був значно вільнішим та ліберальнішим, працювало чимало колишніх політичних в'язнів, людей, що розмовляли українською мовою.

За ініціативи М. Коцюбинського в статистичному бюро організувались лотереї, збір коштів, які відправлялись чи то на лікування Івана Франка, чи то на друкування якоїсь корисної літератури. При земській управі, за ініціативи Михайла Михайловича зібрано чимало бібліотеку, що проіснувала до 1916 р. Частина книжок, часописів відсилалась і політичним в'язням [8, С. 106].

Всі, хто бував у родини Коцюбинських вдома, згадував про це приблизно так: “В побуті родина Коцюбинських відзначалась духовна і фізична чистота. Дуже приємне враження справляла простота, чемність і ввічливість Коцюбинських як з іншими, так і між собою” [8, С. 103].

Особливо велике значення для розвитку громадського і літературного життя в Чернігові мали так звані “суботи” та “понеділки”.

На них збиралась різного роду інтелігенція, студентська молодь. Серед постійних учасників цих вечорів журналіст і письменник Б. Грінченко, В. Самійленко, М. Вороний, Л. Шрамченко, М. Могиланський, О. Глібов, О. Андрієвська, доктор Базилевич, художники М. Жук, П. Циганко, В. Зінченко, сільська вчителька П. Данилевич, Б. Чернявський та інші [1, С. 108].

Про те, як саме проходили “понеділки”, ми дізнаємось зі спогадів доньки письменника Ірини Коцюбинської.

На цих зібраннях порушувались різного роду питання, зав'язувались жваві дискусії, до яких з увагою прислухалась і молодь. Зокрема, збирали кошти на різні заходи, ювілеї, побудову пам'ятника Т. Шевченку, створення каси допомоги політв'язням, читали твори письменників-початківців, розробляли програми літературно-музичних вечорів, організували художні виставки, які проходили в товаристві “Просвіта” [1, С. 107].

Порушувались громадсько-політичні питання, наприклад, про збір коштів на посилення самооборони під час єврейських погромів, про бойкотування архівної комісії, в зв'язку з обмеженням її прав губернатором, про замах на губернатора Хвостова, про підготовку страйку в статистичному бюро, з нагоди незаконного звільнення співробітника Альтшулера і т.д.

В останні роки “понеділки” були замінені на “суботи”, які були поетичною школою для підростаючої молоді, серед якої провідне місце зайняли Павло Тичина, Василь Елланський (Блакитний). Великий вплив М. Коцюбинський справив на молодь. Через нього молодь долучалась до громадського життя, брала участь в організації вечорів, концертів, що організувались “Просвітою”. Через розмови з Михайлом Михайловичем молодь знайомилась з особою І. Франка, Л. Українки, П. Мирного, В. Стефаніка. Михайло Михайлович з дружиною не раз відвідували молодіжні творчі вечори, надавали їм поради, як творчі так і життєві [8, С. 190].

Жвава громадська активність навколо будинку відомого діяча, не могла не викликати реакції з боку царської поліції. Так за будинком Коцюбинського був встановлений негласний цілодобовий нагляд, всілякі підозрілі на вигляд люди вештались біля паркану, на допит викликали хатню робітницю, аби та розповіла, хто буває в цій родині і про що йдуть розмови. Масло до вогню підливало й те, що молодшу сестру Михайла Михайловича Ольгу, за участь у революційному русі, було заарештовано в 1907 р. То аби звільнити її з-під арешту та виїхати за кордон, Михайло Коцюбинський закладає свій будинок і бере позику в 3000 крб., а сестра Лідія віддає Олі свого паспорта. Цей борг Михайлу Михайловичу не вдалось виплатити навіть до кінця життя [1, С. 93].

В радянській літературі яскраво виокремлюється теза про антирелігійність та атеїстичність поглядів М. Коцюбинського. Зокрема, на цю користь свідчить у поглядах Т. Шкуріна-Левицька і донька Ірина, обидві наводять приклад з попом Воскресенської церкви Адвокатовим, також зазначають, що релігійні свята в родині відбувались дуже формально. Проте, така антирелігійність не була проявом безбожності чи атеїзму, а лише міркуванням безпеки та несприйняття тогочасної церковної організації, яка, по суті, стала агентурою царської реакції, натхненником чорносотенських погромів. Зауважимо, що сам М. Коцюбинський

організував і відвідував панахиди по Т. Шевченку, і був похований за всіма християнськими обрядами.

В 1907 р. утворена Чернігівська “Просвіта”, її головою обрано М. Коцюбинського. Хоча робота “Просвіти” та головування в ній Михайла Михайловича вимагає окремого розгляду, проте можна зазначити, що письменник повністю віддавав усі сили аби ця організація жила і розвивалась, її діяльність спрямовувалась на національне відродження. Тиск поліції, в 1908 р. змусив припинити головування в ній М. Коцюбинського і сама організація теж припинила існування [2, С. 110].

Епістолярна спадщина письменника, яка нещодавно була видана в 4-х томах, дає можливість простежити наскільки широкі та дружні зв'язки мав Михайло Коцюбинський серед тогочасної прогресивної та молоді інтелігенції. Географія листування: Австрія, Німеччина, Польща, Чехія, Швеція, Росія. Серед кореспондентів письменника, літературні критики, публіцисти, видавці, науковці, педагоги та ін. [3].

Професійні та дружні зв'язки пов'язували Коцюбинського з майбутніми політичними і державними діячами: М. Грушевським, В. Винниченком, С. Петлюрою, С. Єфремовим, Д. Донцовим.

З М. Грушевським Михайло Михайлович співпрацює в “Літературно-науковому віснику” та по Науковому товариству ім. Т. Шевченка, В. Винниченку надсилав свої оповідання та статті до “Дзвону”, а С. Петлюра, який редагував на той час журнал “Слово”, запрошував до співпраці [3].

Якщо порохувати те, що оповідання М. Коцюбинського мали глибоке психолого-соціальне підґрунтя і проникали в маси через художнє слово, а саме спілкування між видатними діячами сприяло взаємопроникненню ідей, ідеалів, національних настроїв та устремлінь, – така співпраця мала великий вплив для розвитку всього національно-визвольного руху.

Багато науковців: Д. Яворницький, В. Боржковський, Ф. Вовк, професор Нобелівського університету А. Єнсен, педагоги Х. Алчевська, С. Русова, письменники О. Олесь, І. Нечуй-Левицький, М. Вороний, М. Чернявський листувались з Коцюбинським, особисто були знайомі та гостювали в нього [3].

На жаль хвороби, що точили Михайла Коцюбинського призвели до передчасної його смерті в 1913 р. Проте, ця людина відіграла велику роль в історії України. Ось уривок зі статті С. Петлюри, надрукованої ним в журналі “Украинская жизнь”: “У свідомості й пам'яті українського суспільства образ М. Коцюбинського, як митця й майстра рідного слова буде тісно злитий з образом письменника-суспільника, що будив цікавість до життя, і був активним учасником національного будівництва. Він глибоко вірив у збудження сил рідного народу і світле майбутнє землі, що його народила...Ім'я Коцюбинського назавжди залишається і в пам'яті його сучасників, і в історії української літератури, як одне з тих, що знаходять признання і робляться незабутніми” [4, С. 66].

Отже, протягом всього життя в Чернігові Михайло Коцюбинський та його дружина займались справами національно-культурного відродження. Навколо них оберталось все громадське та мистецьке життя міста. Де б не працював Михайло Михайлович, чи то “Громада”, чи Архівна комісія, чи “Просвіта”, він всюди намагався зробити якомога більше для розвитку громадськості, національної культури та науки. Будинок родини Коцюбинських став осередком духовно-інтелектуального життя в Чернігові, центром куди сходились всі інтелектуальні потоки, контакти з усіма прогресивними діячами України та зарубіжжя. Завдяки потужному і широкому спектру діяльності М. Коцюбинський назавжди увійшов як в історію України так і Чернігова, як один з найвизначніших діячів нашої історії і духовності.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Коцюбинська І. М.* Спогади і розповіді про М. М. Коцюбинського. – К., 1965. – 202 с.
2. *Коцюбинський І. Ю.* “Попросту не дають жити “Просвіті” / “Літературний Чернігів”. Щоквартальний мистецький журнал літ. спілки “Чернігів”. Вип. №4 (24), грудень 2003 – 182 с.
3. *Листи до Михайла Коцюбинського. Т. 1 / Упорядк. та комент. В. Мазного / Вступ. стаття В. Шевчука.* – К., 2002 – 367 с.; *Листи до Михайла Коцюбинського. Т. 2 / Упорядк. та комент. В. Мазного.* – Ніжин, 2002. – 344 с.; *Листи до Михайла Коцюбинського. Т. 3 / Упорядк. та комент. В. Мазного.* – Чернігів, 2002. – 480 с.; *Листи до Михайла Коцюбинського. Т. 4 / Упорядк. та комент. В. Мазного.* – Ніжин, 2003. – 400 с.
4. *Літературний Чернігів. Щоквартальний мистецький журнал літ. спілки «Чернігів».* – №3. – 1993. – 90 с.
5. *Малинєвська В. М.* Коцюбинський та розвиток краєзнавчого руху на Чернігівщині в к. XIX на поч. XX ст. / Біографія М. Коцюбинського в концепції його творчості та епістолярної спадщини. Матеріали науково-практичної конференції / За ред. І. Ю. Коцюбинського. – Чернігів, 2004. – 326 с.
6. *Наукові записки. Чернігівського літературно-меморіального музею М. Коцюбинського* – Вип. 1. – Чернігів, 1996. – 146 с.
7. *Самійленко Г. В.* Літературне життя на Чернігівщині в XII – XIX ст. – Ніжин, 2003 – 328 с.
8. *Спогади про Михайла Коцюбинського / Упорядн., післямова та прим. М. М. Потупейка.* – 2 вид., доп. – К., 1989. – 278 с.